

Helga van den Boom, *Grossgefäße und Töpfe der Heuneburg. Heuneburgstudien t. VIII, Römisch-Germanische Forschungen, t. 51, Mainz 1991, ss. X i 157, 127 tablic i 37 rycin (w tekście).*

Późnohalsztacki gród w Heuneburgu koło Hunderingen nad górnym Dunajem jest najslynniejszym założeniem obronnym z tej epoki z racji wyjątkowości odkrytych tu pozostałości budowli z fazy Ha D1. Rezultaty wieloletnich badań tego obiektu, prowadzonych prawie od samego początku pod kierownictwem, a następnie pod patronatem prof. dr. Wolfganga Kimmiga, są od szeregu lat przedmiotem programów badawczych, poświęconych wieloaspektowym opracowaniom bogatych pozyskanych zespołów źródeł. Kierownictwo nad tymi programami spoczywa nadal w rękach niestrudzonego prof. W. Kimmiga.

W ostatnim, VIII tomie studiów poświęconych Heuneburgowi zamieszczono opracowanie dr H. van den Boom poświęcone dwóm grupom ceramiki kuchennej: garnkom i naczyniom dużych rozmiarów. Opracowanie to kończy programy dotyczące ceramiki z Heuneburga lokalnej produkcji, po pracach A. Lang na temat miejscowej ceramiki toczonej (Heuneburgstudien, t. III — 1974), H. W. Dämmera dotyczącej ceramiki malowanej (Heuneburgstudien t. IV — 1978) oraz zamieszczonych w Heuneburgstudien t. IV (1989) pracach H. van den Boom i D. Fořt-Linksfelera na temat rzadszych form ceramiki i misek.

Może się wydawać, że przeznaczenie specjalnego tomu dla omówienia tylko dwóch typologicznie dość bliskich grup ceramiki i to takich, które bardzo często pozostają na uboczu zainteresowań badawczych, jest pewną przesadą. Jednak naczynia należące do tych grup tworzą wśród materiałów z Heuneburga znaczący zbiór, co uzasadnia poświęcenie ich opracowaniu więcej miejsca. Do grupy naczyń zasobowych (największa wydętość ponad 35 cm) należy w zbiorze z Heuneburga 364 fragmentów brzegów (w tym 164 ornamentowane) i 271 zdobionych fragmentów brzuśców. Jedynie jednak 142 okazy spośród wymienionych zostały w recenzowanej pracy opisane i przedstawione na tablicach. Zbiór garnków obejmuje natomiast 4091 naczyń, z tego 674 okazy (nr 165—839) opisano w katalogu i przedstawiono na tablicach. Autorka rozróżnia 5 typów naczyń zasobowych (ryc. 9) oraz 6 typów garnków (ryc. 15AB, 16—22), a w ich ramach szereg wariantów.

Pracę otwierają przedmowy wydawcy (prof. W. Kimmiga) i Autorki oraz krótki wstęp przypominający położenie stanowiska i ustaloną periodyzację jego nawarstwień. Kolejne 2 rozdziały, zatytułowane „Fundstoff” i „Auswertung” stanowią zasadniczą część pracy. Rozdziały te dotyczą tak naczyń zasobowych jak i garnków, mają zbliżony układ, lecz reprezentują inny etap analizy. W pierwszym z nich dokonano podziału obu grup naczyń na typy na podstawie kształtu, omówiona została ornamentyka (ryc. 11—12, 24) charakterystyczna dla obu grup, a także technika wykonania (domieszki, wypał, potraktowanie powierzchni, ślady użytkowania). Opis miał przy tym charakter niejako statyczny.

W drugim rozdziale Autorka skoncentrowała się na próbie uchwycenia zmian w zasobie form (modyfikacjom szczegółów ich budowy), w zdobnictwie, itp. w ciągu wyróżnionych w Heuneburgu czterech zasadniczych faz osadnictwa z HaD, a także dokonała porównania omawianego zbioru z ceramiką z innych zachodniohalsztackich stanowisk z tej epoki. Niestety znaczna część materiałów wydobytych w Heuneburgu znajdowała się na wtórnym złożu, co utrudnia powiązania poszczególnych form z konkretnymi fazami. Generalnie jednak wyróżnia się zbiór z fazy początkowej (Heuneburg IVb-c) przez obecność tradycji ceramiki pół popielnicowych, zbiór z następnych faz — typowo późnohalsztacki oraz materiały najmłodsze (fazy Heuneburg I—II), w których pojawiają się cechy charakterystyczne dla wczesnego okresu lateńskiego na tym obszarze (ryc. 30).

Nieco więcej uwagi poświęciła też Autorka problemom wynikającym z prze-

prowadzonych prób oznaczenia rodzaju pokarmu przechowywanego lub gotowanego w naczyniach — na podstawie śladów tłuszczu, które przeniknęły do wewnątrz ich ścianek. Uzyskane wyniki (najczęściej współwystępują tłuszcze charakterystyczne dla różnych roślin razem z różnymi tłuszczami zwierzęcymi) wskazują na wielofunkcyjność naczyń, w tym też ceramiki malowanej jak również tozonej. Krótkie podsumowanie wniosków zamyka zasadniczą część pracy.

W recenzowanym tomie zamieszczono także szczegółowe omówienie analizy 103 próbek ceramiki pod kątem śladów tłuszczu pióra R.C.A. Rottländera (s. 77—86) oraz wyniki oznaczeń odcisków roślin na ceramice z Heuneburga pióra C. Fuchs (s. 87—101) — w tym 64 oznaczone odciski ziaren lub owoców roślin uprawnych i użytkowanych. Zwraca uwagę zidentyfikowanie dwóch częściłek strączka urzetu barwiarskiego (*Isatis tinctorial*), pierwotnego barwnika niebieskiego, jest to bowiem jedno z najstarszych znalezisk tej rośliny w Europie.

Kończącą część pracy tworzy katalog, który obejmuje 839 pozycji wybranych okazów naczyń zasobowych i garnków, niedużej liczby flasz (nr 840—864), a także 89 fragmentów (nr 865—953) z dolnych partii naczyń omawianych grup, zwłaszcza skorupy o interesujących fakturach, zdobnictwie czy ze śladami napraw. Katalog zamyka tzw. Fundstellenverzeichnis, w którym podano numery ogólnego inwentarza znalezisk z Heuneburga (por. Heuneburgstudien t. VI), z których pochodzą poszczególne naczynia uwzględnione w katalogu kończącym recenzowany tom. Całość pracy jest bogato ilustrowana, na 98 tablicach pokazano bowiem 905 rysunków naczyń i ich fragmentów, zaś na dalszych 27 tablicach zdjęcia sporej liczby naczyń lub ich fragmentów (w części okazów także narysowanych), a na dwóch tablicach — 12 szlifów ścianek naczyń grafitowych. W tekście zamieszczono ponadto 37 rysunków (tablice typologiczne oraz rysunki i zdjęcia odcisków roślinnych).

Recenzowane opracowanie stanowi niewątpliwie bardzo ważną pozycję dla poznania późnohalsztackiej ceramiki z kręgu zachodniego kultury halsztackiej. Przegląd zaprezentowanych w bogatym materiale ilustracyjnym form wskazuje, iż w ceramice kuchennej z Heuneburga widoczne są elementy stylistyczne, których obecność stwierdzamy w tym czasie na dużo szerszych obszarach. Garnek jajowaty i esowaty, masowe stosowanie listw plastycznych w okolicy szyjki — w różny sposób karbowanych, karbowanie brzegu naczynia, poziome rzędy dołków palcowych, paznokciowych czy wykonanych stempelkiem — czasem podwójne a nawet potrójne, to elementy często spotykane w zbiorach ceramiki z V w. przed Chr. (i wieków następnych) na znacznych obszarach Europy, a mianowicie w ceramice wczesnej kultury lateńskiej, jastorfskiej, pomorskiej, czy „geto-dackiej”. W świadomości badaczy środkowoeuropejskich obecność tych elementów także na południowym zachodzie nie była dostrzegana.

Oceniając omawianą pracę podkreślić trzeba wyjątkowo szczegółowe potraktowanie analizy elementów budowy naczyń oraz różnych cech technicznych. Natomiast klasyfikacja typologiczna naczyń nie została oparta na modnych w Polsce kryteriach metrycznych, lecz według tradycyjnych, bardziej intuicyjnych zasad z tym, że recenzenta i Autorkę cechuje odmienne wyczucie proporcji.

Recenzowana praca (a także pozostałe tomy Heuneburgstudien) podobnie jak wiele innych opracowań źródłowych materiałów pochodzących z badanych na wielką skalę osad, a w szczególności jak seria wydawnicza poświęcona wynikom badań w oppidum w Manchingu, powtarza trudne do akceptacji dla badacza polskiego założenia programowe. Zamiast publikacji całych zespołów znalezisk opracowuje się jedną grupę zabytków, załączając katalog wszystkich lub tylko wybranych (na szczęście w obszernym wyborze) okazów omawianego rodzaju. Odtworzenie zespołów znalezisk w początkowej fazie programów jest niemożliwe, a naj-

pewniej także po ich zakończeniu (po publikacji tomów ze zbiorczymi zestawieniami wyników) będzie bardzo trudne. Pełna weryfikacja poszczególnych opracowań przez analizy korelacji współwystępowania cech jest właściwie niemożliwa. Natomiast poszczególne tomy są nieocenione jako materiał do bardziej ogólnych studiów porównawczych. Podobnie trzeba ocenić recenzowany tom.

Zenon Woźniak